

Cserekönyvvalap létesül a megyei és járási könyvtárakban

Még a legjobban működő megyei és járási könyvtáraknál is azt tapasztalhatjuk, hogy a belső könyvtári munkájuk mellett — mint pl. a helyi kölcsönzés — elhanyagolták a községi népkönyvtárak irányítását, támogatását. A népkönyvtárak jelentős százaléka éppen ezért gyengén működik. Az 1952-ben végzett statisztikai felmérés alkalmával kiderült, hogy pl. Szolnok megyében 70 népkönyvtár közül 40 olyan rosszul működött, hogy nyolc hónap alatt nem kölcsönözte ki saját könyvállományát. A 3—4000 lelkes nagyközségek átlag 3—400 kötet könyvvel rendelkeznek, s nem ritka az, hogy ezeknek a könyvtáraknak nyolchavi kölcsönzése még a százat sem éri el.

A statisztikai adatokat vizsgálva azt is megállapíthatjuk, hogy könyvtáranként 250—300 kötet könyv is található, s ugyanakkor falusi könyvtárainkból számtalan levél érkezik, amelyekben újabb könyveket kérnek a könyvtárosok.

Ha a hibák okát keressük, megállapíthatjuk, hogy az alapvető ok az, hogy a könyveket nagy részben elolvasták.

A megyei és járási könyvtárak létrehozása előtt megyénként 1—2 körzeti könyvtár működött. Ezeknek a könyvtáraknak legfontosabb feladata a népkönyvtárak szervezése volt. Havonta nem 1—2, de gyakran 10—12 népkönyvtárat létesítettek. A gyors, nem mindig a legészzerűbb szervezés következtében a népkönyvtárak állományösszetétele sok esetben rendkívül rossz volt. A minden áron való szervezés azt jelentette, hogy a pillanatnyilag rendelkezésre álló könyvanyagból látták el az újonnan nyitandó falusi könyvtárakat. Ha történetesen csak mezőgazdasági könyvek voltak a raktárban, az abban az időben alapított népkönyvtárak anyaga sem lehetett más. A baranyamegyei ferde helyzet híven tükrözi a fentebb említetteket. Itt a megye népkönyvtárainak kb. egyharmadában még ma is 60—65 százalékban található az ismeretterjesztő és politikai irodalom a szépirodalom rovására. Ennek fordítottja, hogy a népkönyvtárak másik részében a helyes aránytól eltérően túlsúlyban vannak a szépirodalmi művek. A későbbiek során kiküldött könyvekkel a helyes arányt egyáltalán nem, vagy csak részben tudták megteremteni.

Erre egyetlen mód, ha a jövőben biztosítjuk a még tervszerűbb könyvelést az új szerzemények terén, ugyanakkor a népkönyvtárakban lévő könyveket cseréljük. Így elérhetjük azt, hogy a megfelelő könyvek a megfelelő helyre kerüljenek. A könyvek cseréjét nem pótolhatja a Népkönyvtári Központ legerőteljesebb könyvkiküldése sem. Már a körzeti

könyvtárakkal szemben is voltak olyan igények, hogy a népkönyvtárak állományát időnként cseréljék ki. A gyakorlatban azonban ez nem nagyon valósult meg.

A könyvcserre lehetőségét még inkább megnehezítettük, — a könyvállomány védelme szempontjából igen fontos — 1952-ben elrendelt kötelező leltározással. A népkönyvtárakhoz kötöttük a könyveket, s a cserelehetőségre nem is gondoltunk.

A jelenleg olyan nagy munkát igénylő átszervezést megelőzhetjük volna, ha néhány évvel ezelőtt a népkönyvtári hálózat építésénél a Népművelési Minisztérium körültekintőbb, s a könyvek cserélésének lehetőségére gondolva kidolgozza a csererendszert.

Hogy a könyvek cseréje egyáltalában nem folyt, annak részben a nehézkes adminisztráció volt az oka. A körzeti, később a megyei és járási könyvtárak a kezdeti, majd az átszervezési nehézségekkel küzdve nem is gondoltak arra, hogy a népkönyvtárak egyik égető problémáját, a könyvek cseréjét megvalósítsák. Nem volt tehát más megoldás, mint a népkönyvtárak »továbbtöltése«, amely már csak esetenként néhány könyvet jelenthetett számukra. A gyengén vagy rosszul működő könyvtárakat — ezek rendszerint a rossz állományösszetétel miatt nem működtek — még ettől a lehetőségtől is megfosztották. Így következett be az a helyzet, hogy az egyes népkönyvtárakban csak régen (2—3 éve) odatelepített könyveket találhatunk, amelyeket az olvasók már agyonolvastak.

A pestmegyei Gyón község népkönyvtára például éveikig nem kapott újabb könyveket. Az alapításkor odajuttatott könyvek nagyobb része politikai, kisebb fele pedig szépirodalom volt. Egyetlen mezőgazdasági, szak- vagy szépirodalmi könyve nem volt a könyvtárnak egészen ez év elejéig, annak ellenére, hogy a község nagy része mezőgazdasággal foglalkozik.

Ahhoz, hogy az eddiginél jobb rendszert vezessünk be, segítséget nyújt a Szovjetunióban jól bevált, s a gyakorlatban is alkalmazott vándorkönyvtári hálózat működésének tanulmányozása. Ehhez hasonlólt kívánunk mi is megvalósítani. (A következőkben cserekönyvvalapnak nevezzük azt, amit a Szovjetunióban vándorkönyvvalap néven ismernek.)

A cserekönyvvalap bevezetésével lényegesen nagyobb forgalmat érhetünk el népkönyvtárainkban, s kiküszöbölhetjük azt, hogy a könyvek olvasatlanul heverjenek népkönyvtárak százaiban.

Ha a legnagyobb falusi könyvtárainkat vesszük alapul, akkor is azt tapasztal-

taljuk, hogy átlag 5—600 kötet könyvvel rendelkeznek. Az olvasók tehát még a legjobb körülmények között is csak néhány száz kötetből válogathatnak. A népkönyvtárak cserekönyvvalapba való bekapcsolása viszont azt eredményezi, hogy a járás területén lévő több ezer féle könyvből válogatási lehetőség nyílik számukra.

A cserekönyvvalap azt a célt szolgálja, hogy a falusi könyvtárak, városi könyvkölcsönző állomások könyvanyagukat felfrissíthessék. Innen cserélik, ill. szerzik könyvállományukat azok a könyvtárak, amelyeknek könyvtárosai társadalmi munkában végzik a könyvtári teendőket.

Könyvállomás lesz 1953. év végéig minden falusi, s minden városi fiókönyvtár, kivéve azokat, amelyekben a könyvtári munkát az alapító könyvtár egyik dolgozója végzi.

Ennek természetes következménye, hogy az említett könyvtárak könyvállománya a cserekönyvvalap része lesz. Nem tartozik a cserekönyvvalap állományához a könyvállomások saját erejükből szerzett könyvanyaga (vásárlás, ajándékozás stb.).

A megyei és járási könyvtárak állománya két részre oszlik.

1. a helyi kölcsönzés és olvasótermi anyag,
2. a cserekönyvvalap, amely ugyancsak két részre:
 - a) a megyei és járási könyvtárban lévő csererészlegre,
 - b) és a könyvállomásokra kihelyezett anyagra oszlik.

Hogy ez év végére a cserekönyvvalap zavartalanul megkezdhesse működését, elengedhetetlen az, hogy a megyei, illetve a járási könyvtárakban 3000 kötet könyv álljon rendelkezésre. Ezt a könyvmennyiséget pedig csak úgy biztosíthatják könyvtáraink, ha a régi gyakorlatot teljesen megszüntetik, s a jövőben nem küldenek ki »feltöltésre« könyveket, hanem azokat a könyvtárakban tartálékolják.

Gondoskodniuk kell a megyei — járási könyvtáraknak arról, hogy a cserekönyvvalap részlegét elkülönítve, a beutazó népkönyvtárosok részére hozzáférhető helyen tartsák. Lehetővé kell tenni, hogy a bentlévő könyvállományból válogathassanak a népkönyvtárosok. Azt is szem előtt kell tartaniuk, hogy válogatni csak olyan állományban lehet, amelyben sokféle könyv van. Törekedjenek tehát arra, hogy az egyelőre nem nagymennyiségű csererészleg minél változatosabb legyen.

Vannak könyvek, amelyekből ajánlatos többet (20—30 darabot) tartalékolni a csererészlegben, hogy minél több könyvállomás hozzájuthasson.

Nem minden könyvet cserélhetnek a könyvállomások vezetői. Azokat a legfontosabb politikai, szakmai és szépirodalmi könyveket, amelyeknek minden könyvtárban meg kell lenniök, nem cserélhetik. Ezekből csak a felesleget cserélhetik ki. (Pl. Sztálin életrajza. A Szovjetunió Kommunista (b) Pártjának története, XIX. Kongresszus anyaga; ezekre a könyveknek a jegyzékét a Népkönyvtári Központ összeállítja.) Ezeket a könyveket még abban az esetben sem szabad kicserélni, ha a könyvtáros a könyveket csere céljából beszállítja. Ezzel azt a célt szolgáljuk, hogy az egyelőre még kevésbé olvasott, de politikailag egyre fokozottabb jelentőségű könyvektől a könyvtárosok ne próbáljanak megszabadulni.

A cserekönyvvalap akkor lesz jó, ha a könyvek cseréjét tervszerűen irányítják és végzik a megyei és járási könyvtárosok. Ez pedig megköveteli, hogy a könyvtárosok a legpontosabban végezzék el a könyvállomány feimérését, mert ez egyik előfeltétele a cserekönyvvalap jó működtetésének.

Hogyan működjék a cserekönyvvalap?

A cserekönyvvalap állományát nem csak külön helyiségben (elkülönítve) tartjuk, de külön is **leltározzuk**. Semmiképp sem szabad a helyi kölcsönzésre szolgáló könyvanyaggal együtt leltározni.

A leltárkönyvön kívül legfontosabb adminisztrációs eszköz (megyei és járási könyvtárakban) a **letétlap**. Ezeket a megyei és járási könyvtárakban betű, illetve szakokon belül betűrendbe kell rakni, s könyvállomásonként elkülönítve kezelni. Minden egyes — a könyvállomáson lévő — könyv letétlapját alá kell írtni a könyvállomások vezetőivel (átvételi elismervény). A letétlapok számának tehát pontosan meg kell egyeznie a könyvállomásokon lévő könyvek számával. A letétlapok aláíratását ez év végéig minden könyvtárban el kell végezni.

A könyvek átvételét nemcsak a letétlapok, hanem a **törzslapok** is mutatják. A törzslap egyik példányát a népkönyvtáros, a másikat a megyei, illetve a járási könyvtáros őrzi. A könyvállomás törzslapján a letétbehelyezett könyvek számán, s a letétbehelyezés időpontján kívül a könyvállomások vezetőinek legfontosabb adatai és tennivalói is szerepelnek. Minden egyes csere előtt aláírja a községi tanács vb. elnöke a törzslap megfelelő rovatát, s ezzel felhatalmazza a könyvtárost, hogy a könyvállomány részére a csererészlegből könyveket kölcsönözzön, vagy cseréljen. A könyvállomások vezetőinek a könyvcserével kapcsolatos utazásuk költségeit lehetőleg a tanács fedezze,

A népkönyvtárban maradó

szám.

I. számú TÖRZSLAP

(legalább félévenként egyeztetni kell a II. számú törzslappal)

A könyvtár pontos címe: Martély Szalm-ut 6. könyvtár adatai
 A könyvtár nyitvatartásának (kölesszésének) napja és órája: Vasárnap
18. órától - 20 óráig
 A könyvtár létesítésének időpontja: 1952. VIII. 20.

A könyvtáros neve	Foglalkozás	lakóhely végzettsége	Könyvtárosi végzettsége	Működésének kezdete	A helyi tanács elnöke meghatározásán
<u>Kiss Iren</u>	<u>tíz.</u>	<u>8 ált.</u>	<u>5 hetes</u>	<u>1952. VIII. 20.</u>	<u>Rapp János</u>

Az I. számú törzslap állandó melléklete a „Nyilvántartás a járási (megyei) könyvtártól kapott művekről”, ezért azt mindig a törzslapban kell tartani.

Kelt-	A könyvek cseréje	A könyvek száma	Az átértni vizsgáztatás (a megyei vagy járási könyvtár vezetője)
1953	A letétbe adott könyvek száma	180	
IX. 1.	A visszaadott könyvek száma	-	
	Letétben van	180	
1953	A letétbe adott könyvek száma	40	Vattay József
XII 10	A visszaadott könyvek száma	20	
	Letétben van	200	
	A letétbe adott könyvek száma		
	A visszaadott könyvek száma		
	Letétben van		
	A letétbe adott könyvek száma		
	A visszaadott könyvek száma		
	Letétben van		

A könyvállomásokon lévő könyvekről az eddigiektől eltérően nem leltárt, hanem a könyvállomásokra kihelyezett könyvek **nyilvántartását** kell vezetni. A nyilvántartás rovatai kevés eltéréssel megegyeznek a népkönyvtárakban használatos leltárkönyv rovataival, azzal a különbséggel, hogy külön rovatban ismeri el a megyei, illetve a járási könyvtár vezetője a könyvek visszavételét. Mind a törzslapot, mind a nyilvántartást minden könyvcseré alkalomával magával viszi a könyvállomás vezetője.

Megyei, járási könyvtáraknak és a könyvállomásoknak feltétlenül be kell tartaniuk a cserekönyvalapra vonatkozó meglévő és a jövőben megjelenő rendelkezéseket, munkájuk módszerére vonatkozó szabályokat.

Mindenekelőtt biztosítani kell a könyvállomásokra kiadott állomány védelmét. A megyei és járási könyvtárak 1953. augusztus 1-től már csak **szerződéssel** létesíthetnek új könyvállomást. A meglévő könyvállomásokkal (nép- és fiókkönyvtárakkal) visszamenőleg szerződést kell kötni ez év december 31-ig. A szerződés értelmében a könyvtár (megyei, járási) kötelezi magát, hogy meghatározott mennyiségű könyvet ad a könyvállomásnak és biztosítja azok időnkénti (évente legalább kétszeri) cseréjét. A másik szerződő fél (tanács, tsz. elnök stb.) ezzel szemben biztosítja a megfelelő könyvtáros beállítását, a könyvtárhelyiséget és általában a működéshez szükséges feltételeket.

Hogy a cserekönyvalapnak, s a könyvállomásoknak munkáját lényegesen megjavíthassuk, szükségesnek mutatkozott a 100, vagy ennél kevesebb olvasóval rendelkező könyvtárakban a **füzetkölszönszés** bevezetése. Könyvállomásaink jelentős része tehát áttér erre a kölcsönzési technikára.

A statisztikai felmérések adatait alapul véve, Bács-Kiskun megyében 130 könyvtár közül (városi, megyei könyvtárt is beleszámítva), 84 könyvtár az, ahol az olvasók száma 100, vagy ennél kevesebb, s csak 46 könyvtárban emelkedik az olvasók száma 100 fölé. Itt tehát a könyvállomások mintegy kétharmadában indokolt a **füzetkölszönszés** bevezetése.

A kölcsönfüzet 100 oldalas, amelynek minden oldalára egy-egy olvasó adatai és az általa olvasott könyvek szerzője és címe kerülnek. Ugyanitt tölténik a könyv átvételének és visszaadásának elismerése. Teljes mértékben helyettesíti tehát a kölcsönzslapot és az addig használt olvasói törzslapot. A 100 olvasónál többel rendelkező könyvtáraknál megmarad a régi kölcsönzési forma. Természetesen, ahol a könyvtárosok jobbnak tartják, ott 100 olvasón felül még egy füzet beiktatásával akár 200 olvasót is füzetben tarthatnak nyilván.

A megyei és járási könyvtárak arra törekedjenek, hogy a könyvállomásokon ne legyen gyakori a könyvtárosváltás, s hogy a könyvtárosok képzetek legyenek. Szervezzék meg a könyvtárosképzést, ahol könyvtártechnikára, propagálásra és egyéb könyvtári munkára tanítják meg a könyvállomások vezetőit. A beutazó könyvállomás vezetőikkel beszélgessenek el munkatervéről, kölcsönzéséről, a kiadott könyvekről, propagandamódszereiről stb. Helyes lenne, ha a későbbiek során minden megyei, esetleg járási könyvtárban berendeznének egy módszertani szobát, ahol egy mintaszerűen berendezett könyvtárat láthatnak a beutazó könyvtárosok.

A könyvállomások vezetői minden egyes látogatásuk alkalmával magukkal viszik adminisztrációs eszközeiket (törzslap, könyvek nyilvántartása, munkanapló). Ezeket a megyei, járási könyvtárosok alaposan nézzék át, s az esetleges hibákat javítsák ki, magyarázzák meg helyes kezelésüket. Neveljék arra a könyvtárosokat, hogy az adminisztrációt ne tehernek, hanem munkájuk elengedhetetlen részének tekintsék.

A cserekönyvalap működéséhez szükséges nyomtatványokat szeptember hónapban minden könyvtár megkapja. Addig, vagy később is, bármilyen kérdés adódik az elmondottakkal kapcsolatban, kérjük, írják meg A Könyvtárosnak. A »Kérdezz — felelek« rovatban felvilágosítást ad rájuk a folyóirat.

BERZA LÁSZLÓ

a Népkönyvtári Központ vezetője